

กลยุทธ์การพัฒนาชุมชนโดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษา ผลกระทบทางสังคม

โดย พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ¹

Abstract

The author conducted a research on "An Impact Study of Vienghaeng Coal Mine Development Project on the Quality of life." The research project was funded by the Electricity Generation Authority of Thailand. Experience from conducting the study suggest strategies for rural community development. The research findings are valuable lessons for those who are responsible for public projects which need to prepare a community development plan along with a project development plan.

Data derived from the qualitative study and a quantitative opinion survey of Vienghaeng population showed that the people believed the project will positively affect the quality of the people.

To verify this statement, a cross-validation study was conducted by an indepth interview of 30 Vienghaeng residents. All interviewees affirmed the positive attitude towards the project. Although they might have a bit worry about the air-polution, they positively expected better employment opportunity for the local population. Also, They hoped a better economy in the community because there would be more people come to live in the area.

The author suggested various theories for community development: (1) Modernization Theory, (2) Dependency Theory, (3) Basic

¹ รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Needs Theory, and (4) Self-Sufficiency Economy Theory. In addition, she suggested how to develop People's organization which is a developing process needed side-by-side with a community development process.

บทคัดย่อ

ผู้เขียนได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษามลกระทบของการพัฒนาเมืองถ่านหินเวียงแหงต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน" โดยได้รับทุนวิจัย จาก การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เมื่อปี พ.ศ. 2544 จากประสบการณ์ วิจัยดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนวคิดการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยข้อมูล จากการศึกษามลกระทบของโครงการเพื่อเป็นบทเรียนรู้แก่โครงการ ของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ ที่ต้องเตรียมการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกับการพัฒนา โครงการ

จากการศึกษาเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณจากการสำรวจประชาชน ชาวเวียงแหง เห็นว่าการเปิดเหมืองเวียงแหงจะทำให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพ ชีวิตของประชาชนในชุมชนเชิงบวกมากกว่าผลกระทบเชิงลบ และเมื่อตรวจสอบ ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ซ้ำอีก ประมาณ 30 ราย สุ่มโดยบังเอิญก็พบว่า ประชาชน ทั้ง 30 รายที่ให้สัมภาษณ์ เห็นด้วยกับการเปิดเหมือง แต่มีความ วิตกกังวลเรื่องมลภาวะทางอากาศ มีความคาดหวังว่าจะช่วยให้คน เวียงแหงมีงานทำ ซึ่งจะมีผลทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้นเพราะมีคนเข้ามาพัก อาศัยในอำเภอเวียงแหงมากขึ้น

ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนตามแนวคิดทฤษฎีต่างๆ เช่น (1) ทฤษฎีภาวะทันสมัย (modernization theory) (2) ทฤษฎีพึ่งพา (de- pendency theory) (3) ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (basic needs theory) และ (4) ทฤษฎีใหม่หรือทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (self-sufficiency economy theory) พร้อมทั้งเสนอแนวคิดการพัฒนารองค้ำชุมชนซึ่งเป็น กระบวนการ (process) ที่ต้องพัฒนาไปพร้อมกับการ พัฒนาชุมชน

ผู้เขียนได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษามลกระทบ ของการพัฒนาเมือง
ถ่านหินเวียงแห่งต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน" โดยได้รับทุนวิจัยจากการไฟฟ้าฝ่าย
ผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) และได้รายงานผลการวิจัย เมื่อปี พ.ศ.2544 จากประสบการณ์
การวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนวคิดการพัฒนาชุมชน โดยอาศัย ข้อมูลจากการ
ศึกษามลกระทบของโครงการฯ เพื่อเป็นบทเรียนแก่ผู้รับผิดชอบโครงการของรัฐหรือ
รัฐวิสาหกิจที่ต้องเตรียมการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกับการพัฒนา โครงการผลการ
ศึกษามลกระทบของการพัฒนาเมืองถ่านหิน โดยสังเขปดังต่อไปนี้

การศึกษามลกระทบของการพัฒนาเมืองถ่านหินเวียงแห่งต่อคุณภาพชีวิต
ของประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ

(1)สำรวจความคิดเห็นของประชาชนชาวเวียงแห่ง ต่อการพัฒนา เมืองถ่านหิน
โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิต

(2)ศึกษาและคาดการณ์ถึงปัญหาด้านมลพิษสัมพันธ์ พร้อมเสนอแนะวิธีการ
และแนวทางแก้ไข

(3)ศึกษามลกระทบจากการทำเมืองถ่านหินที่คาดว่าจะมีผลต่อคุณภาพชีวิต
ของประชาชน อำเภอเวียงแห่ง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยสำรวจโดยมีประชากรตัวอย่าง 2 กลุ่มคือ (1) กลุ่ม
ประชาชนชาวเวียงแห่ง 526 ราย (เป็นผู้นำชุมชน 110 ราย) เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้
แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ และ (2) กลุ่มผู้บริหารราชการ 20 ราย เก็บข้อมูล
โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก นอกจากนี้ยังอาศัยข้อมูลของราชการ ตลอดจนการเก็บข้อมูล
โดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อย่าง
ไม่เป็นทางการ กับประชาชนอีกประมาณ 30 ราย เพื่อตรวจสอบความคิดเห็น (cross-vali-
dation)

อำเภอเวียงแห่งเป็นอำเภอห่างไกลจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ มีภูมิประเทศ
เป็นภูเขาสูง เป็นอำเภอติดชายแดนประเทศเมียนมาร์ มีประชากร ประมาณ 22,633 คน
(พ.ศ.2542) ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ เช่น คนพื้นเมืองไทยใหญ่ จีนฮ่อ พม่า ลีซอ
มูเซอ และกระเหรี่ยง ประชากรเพียง 47.67% เป็นผู้มิสัญชาติไทย แต่ที่เหลือ 52.33%
เป็นผู้ไม่มีสัญชาติไทย เนื่องจากในอดีตมีการเดินทางไปมาอย่างอิสระระหว่างชายแดน
ไทย และเมียนมาร์ ทำให้ในปัจจุบันมีปัญหาการหลบหนีเข้าเมืองของชนกลุ่มต่างๆ

และเป็นเส้นทางลำเลียงยาเสพติดประเภทต่างๆ แพร่ระบาดเข้าสู่ประเทศไทย ทางหนึ่ง

อำเภอเวียงแหงมีอากาศบริสุทธิ์เย็นสบาย ในฤดูฝนมีฝนตกชุกชุมจนมีแหล่งน้ำสำคัญคือ แม่น้ำเต่งและต้นกำเนิดแหล่งน้ำต่างๆที่อุดมสมบูรณ์ แต่เนื่องจากอำเภอเวียงแหงไม่มีอ่างเก็บน้ำและเป็นภูเขาจึงไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำ ขาดการจัดการแหล่งน้ำที่ดีจึงขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ระหว่างเดือนธันวาคมถึงเมษายนจะมีการแผ้วถางทำลายป่าไม้ ทำให้เกิดหมอกควันในท้องฟ้า มีฝุ่นละอองมาก

ลักษณะทางประชากร ส่วนใหญ่ร้อยละ 66.9 เป็นเกษตรกร และมีอาชีพเสริมโดยรับจ้างใช้แรงงาน ร้อยละ 70 มีรายได้ของครอบครัวต่อปี ตั้งแต่ 36,000 บาทลงไป ร้อยละ 79.5 มีรายได้ต่อคนต่อปี 14,000 บาทและต่ำกว่า แต่ถึงแม้ว่าชาว เวียงแหงจะมีรายได้ต่ำแต่ส่วนใหญ่ร้อยละ 60.8 ก็คิดว่าตนมีคุณภาพชีวิตในระดับดี และดีมาก และร้อยละ 36.7 คิดว่าตนมีคุณภาพชีวิตใน ระดับพอใช้ ชาวอำเภอเวียงแหงมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย มีลักษณะแบบชาวชนบทดั้งเดิมคล้ายๆ กับชาวชนบทไทยทั่วไป ย้อนกลับไปประมาณ 10-15 ปี มีความเป็นมิตรยินดีต้อนรับพูดคุยกับคนแปลกหน้าอย่าง ไม่มีความสงสัยระแวงภัย มีความอ่อนโยน มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามาก แต่พระสงฆ์ส่วนมากไม่ใช่ผู้มีสัญชาติไทย นอกจากจะเชื่อฟังพระสงฆ์แล้ว ประชาชนยังมีความเชื่อถือ เคารพผู้นำของตน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน

สำหรับด้านสุขภาพอนามัย ปรากฏว่า สาเหตุการป่วยอันดับแรก คือ โรคระบบทางเดินหายใจ และไข้มาเลเรีย จากสถิติพบว่าอัตราการป่วยด้วยโรคมาเลเรีย และวัณโรคเพิ่มมากขึ้นทุกปี

ตาราง 1: จำนวนและร้อยละของตัวอย่างประชาชนชาวเวียงแหงจำแนกตาม
ความคิดเห็นว่า การเปิดเหมืองเวียงแหงจะทำให้ชุมชนของเขา
เปลี่ยนไปในทิศทางใด

เรื่อง	สรุปผล กระทบ เชิง	คาดว่าจะเปลี่ยนแปลง				
		ดีขึ้น		เหมือน เดิม		แย่ลง กว่าเดิม
		อันดับ	%	%	%	อันดับ
1. การคมนาคม/การเดินทาง	+	4	67.9	8.3	23.7	
2. รายได้ของประชาชน	+	2	87.3	8.9	3.8	
3. สุขภาพของประชาชน			20.9	28.8	50.3	3
4. ความโปร่งสบายของอากาศ	-		7.7	19.4	72.9	1
5. เสี่ยงดังรบกวน ความสั่นสะเทือน	-		6.6	23.2	70.2	2
6. การศึกษาของเด็กเยาวชน	+	6	55.8	37.8	6.4	
7. การพัฒนาท้องถิ่น/ชุมชน	+	5	65.2	29.7	5.2	
8. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	+	3	71.1	16.7	11.5	
9. โรคภัยไข้เจ็บเรื้อรัง	-		16.1	39.4	44.5	4
10. การจ้างงาน/การพัฒนาอาชีพคน ในชุมชน	+	1	87.9	9.6	2.5	
11. การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น	+	11	29.9	63.7	6.4	
12. คุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น	+	9	42.7	47.8	9.6	
13. ความอบอุ่น/ความสุขในครอบครัว	+	10	30.6	65.0	4.5	
14. การพัฒนาแหล่งน้ำ	+	8	44.8	29.2	26.0	
15. การอนุรักษ์ป่าไม้/สัตว์ป่า	+	12	26.3	48.1	25.6	
16. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	=		16.0	67.9	16.0	
17. ศีลธรรม/คุณธรรมของคนในท้องถิ่น	+	14	21.7	68.8	9.6	
18. ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด			16.9	46.8	36.4	6
19. ประชาชนจะมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน ของตน	+	7	47.8	47.1	5.1	
20. ชีวราชการจะปฏิบัติต่อประชาชนใน ท้องถิ่นอย่างเสมอภาค/เป็นธรรม	+	13	26.1	65.6	8.3	
21. ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุต่างๆ			18.5	44.4	37.1	5

จากข้อมูลในตาราง 1 สรุปได้ว่า ประชาชนและผู้นำชุมชน อำเภอเวียงแหง มีความคิดเห็นต่อการเปิดเหมืองถ่านหินในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ กล่าวคือ 10 อันดับแรกที่คาดว่าจะมีผลกระทบเชิงบวกต่อคุณภาพชีวิตคือ

1. การจ้างงาน/การพัฒนาอาชีพคนในชุมชน
2. รายได้ของประชาชน
3. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
4. การคมนาคม/การเดินทาง
5. การพัฒนาท้องถิ่น/ชุมชน
6. การศึกษาของเด็กและเยาวชน
7. ประชาชนจะมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของตน
8. การพัฒนาแหล่งน้ำ
9. คุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น
10. ความอบอุ่น/ความสุขในครอบครัว

ผลกระทบเชิงลบหรือลำดับความคาดคิดว่าจะมีผลกระทบมากที่สุดคือ

1. ความโปร่งสบายของอากาศ
2. เสียงดังรบกวน ความสั่นสะเทือน
3. สุขภาพของประชาชน
4. โรคภัยไข้เจ็บเรื้อรัง
5. ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ
6. ปัญหามลพิษ/ผลกระทบของยาเสพติด

แม้ว่าจะมีความวิตกกังวลถึงผลกระทบดังกล่าว แต่ประชาชนส่วนใหญ่ เกือบทั้งหมดก็เห็นด้วยกับการเปิดเหมือง มีประชาชนที่ไม่ใช่ผู้นำชุมชนเพียง 5 รายเท่านั้นที่ไม่ค่อยเห็นด้วย ต้องการให้อำเภอเวียงแหงอยู่ในสภาพเดิม เพราะกังวลใจเรื่องฝุ่นละอองหรือมลภาวะทางอากาศ

นอกจากนี้ ประชาชนชาวเวียงแหงมีความคาดหวังว่า ถ้าการไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ เปิดเหมืองเวียงแหงบริหารจัดการโครงการที่เกิดประโยชน์ต่อชุมชน อันดับแรกสำคัญที่สุดคือ

การจ้างงาน นอกนั้นเป็นเรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การสนับสนุนการศึกษาของเด็ก และเยาวชน และอื่นๆ (เช่น การส่งเสริมอาชีพเกษตร การปลูกป่า การอนุรักษ์แหล่งน้ำ และการส่งเสริมสุขภาพ)

กล่าวโดยสรุป ประชาชนชาวเวียงแหงเห็นว่า การเปิดเหมืองเวียงแหง จะทำให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเชิงบวกมากกว่าผลกระทบเชิงลบ และเมื่อตรวจสอบข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ซ้ำอีก ประมาณ 30 ราย สุ่มโดยบังเอิญก็พบว่า ประชาชนทั้ง 30 ราย ที่ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเปิดเหมือง แต่มีความวิตกกังวลเรื่องมลภาวะทางอากาศ แต่มีความคาดหวังว่า จะช่วยให้คนเวียงแหง มีงานทำ ซึ่งจะส่งผลทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น เพราะมีคนเข้ามาพักอาศัยในอำเภอ เวียงแหงมากขึ้น ดังนั้นความวิตกกังวลต่างๆ ที่เห็นความเห็นเชิงลบนั้น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯ ควรหาทางชี้แจงแก้ไขและป้องกันให้รวดเร็ว ถูกจุด หรือตรงกับความต้องการ และปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

การพัฒนาชุมชนอำเภอเวียงแหง

การพัฒนาชุมชน เป็นการเปลี่ยนแปลงไปทางที่ดีขึ้น เมื่อเปรียบเทียบตัวชี้วัดต่างๆ ที่กำหนดว่าเป็นเครื่องชี้วัด แสดงการพัฒนาระหว่างระยะเวลา ที่ห่างกันสองช่วง แต่การพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนชนบท มีหลักการแนวคิดทฤษฎีซึ่งเปรียบเสมือนหางเสือที่จะนำไปเรือเดินไปในทิศทางที่ต้องการ ดังนั้นก่อนที่จะเสนอแนะ เพื่อการพัฒนาชุมชนอำเภอเวียงแหง จึงควรทำความเข้าใจในกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท ตั้งแต่สมัยทศวรรษ 1950 ถึง 1980 ซึ่งประกอบด้วย ทฤษฎีภาวะทันสมัย (modernization theory) ทฤษฎีพึ่งพา (dependency theory) และ ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (basic needs theory) ตลอดจนการขยายกรอบแนวคิด เกี่ยวกับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน (community-based approach) และในปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 ประเทศไทยได้รับพระราชทานแนวคิด "ทฤษฎีใหม่หรือเศรษฐกิจพอเพียง" ในการพัฒนาประเทศ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

การพัฒนา

การพัฒนา (to develop) โดยทั่วไปหมายถึง การเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้น ทำให้เติบโตกว่าเดิม กว้างขวางกว่าเดิมและเหมาะสมกว่าเดิม โดยการเปรียบเทียบทางด้านคุณภาพ ระหว่างสภาพการณ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในช่วงระยะเวลา ที่ดำเนินไปต่างกันสองช่วง

สำหรับความหมายทางวิชาการนั้น ดัดเลย์ ซีเยิร์ส (Dudley Seers, อ้างถึงใน ปกรณ์ ปรียากกร, 2532: 7) ได้เขียนบทความที่มีชื่อเสียงเรื่อง " ความหมายของการพัฒนา" ได้ชี้จุดมุ่งหมายเบื้องต้นของการพัฒนาประเทศคือ "การแสวงหาหนทางเพื่อแก้ปัญหา ความอดอยากหรือภาวะทุพโภชนา การแก้ปัญหาความยากจนและแก้ปัญหาด้านการเจ็บไข้ได้ป่วยของประชาชน เพราะปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่บั่นทอนและทำลายศักยภาพของปัจเจกบุคคลกับจะนำความยุ่งยากมาสู่สังคมในที่สุด" ในทฤษฎีของซีเยิร์ส การพัฒนาจึงควรดำเนินเป้าหมายครอบคลุมทั้งด้านความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการสรรค์สร้างความเป็นธรรมทางสังคม กล่าวคือ การพัฒนาควรจะเป็นการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย ดังต่อไปนี้

1) ครอบครัวยุคแต่ละครอบครัว มีรายได้เพียงพอสำหรับการแสวงหาปัจจัยยังชีพ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม

2) หัวหน้าครอบครัวแต่ละครอบครัวมีงานทำ เพราะการมีงานทำจะทำให้มีการกระจายรายได้เกิดขึ้นอย่างทั่วถึง และงานก็ยังช่วยในการพัฒนาบุคลิกภาพของคนในครอบครัว

3) ความเสมอภาคทางโอกาส ในการได้รับบริการสาธารณสุขจากรัฐบาล อย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการศึกษา การสาธารณสุข และบริการอื่นๆ ที่ เป็นประโยชน์ต่อการผลิต

4) การมีเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ในทางการเมือง การสมาคม และวัฒนธรรม รวมทั้งการมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของรัฐด้วย

5) ประเทศมีอิสระภาพในการกำหนดนโยบาย และแนวทางในการบริหาร และพัฒนาประเทศของตนได้อย่างแท้จริง

สำหรับทฤษฎีของ คาโรไล ไบรอันท์ (Carolie Bryant) และ หลุยส์ จี. ไวท์ (Louise G. White) (อ้างถึงใน ปกรณ์ ปรียากกร, 2532: 8) มองเห็นการพัฒนา

เป็นวิธีการเพิ่มพูนสมรรถนะของคน ในการควบคุมขนาดของสังคมอันมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน คือ

1) การเพิ่มความสามารถ (capacity) ของคน ในการพิจารณาว่า สิ่งใดจำเป็นต้องกระทำเพื่อขยายขีดความสามารถ และพลังงาน ในอันที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น

2) การสร้างความเสมอภาค (equity) ในสังคม เพราะการจำแนกแจกจ่ายทรัพยากร และบริการต่างๆ หากกระทำได้ไม่ทั่วถึง และไม่เท่าเทียมกัน ย่อมนำไปสู่ความแตกแยกและทำลายความสามารถของคนในที่สุด

3) การสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ในทางการเมืองของประชาชน โดยวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การปฏิบัติงานและการประเมินผล การดำเนินงานของรัฐบาล อันจะนำไปสู่การแก้ไขความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันผลประโยชน์ ที่เกิดจากความเติบโตทางเศรษฐกิจ และสังคม

4) การสร้างเสถียรภาพ (sustainability) ในการดำเนินการพัฒนา อย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรทางการผลิตให้เกิดประโยชน์สอดคล้องกับภาวะนิเวศนิเวศวิทยา และสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป ซึ่งการสร้างเสถียรภาพ อาจเกิดขึ้นได้โดยการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (interdependence) ระหว่างบุคคลกลุ่มต่างๆ ระหว่างภูมิภาคทั้งภายในและระหว่างประเทศ อันหมายถึงการสร้างสรรค์การพัฒนาความเจริญก้าวหน้าหรือเสถียรภาพ ของฝ่ายหนึ่งจะไม่เป็นการทำลายล้างการพัฒนาของอีกฝ่ายหนึ่ง

เห็นได้ว่าการพัฒนา ต้องสร้างเสถียรภาพอันถาวร และขยายขอบเขตครอบคลุมไปถึง การพึ่งตนเอง (self-reliance) ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มชน และในระดับประเทศ และ ปกรณ์ ปรียากร (2532: 9) ได้สรุปความหมายของการพัฒนานว่า

การพัฒนาเป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงและสรรค์สร้างความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ ความเป็นธรรมทางสังคม ความเสมอภาค ในทางการเมือง การธำรงรักษาวัฒนธรรมอันดีงามของประเทศใดประเทศหนึ่ง ด้วยวิธีการอันเหมาะสมเพื่อบรรลุเป้าหมาย ในอันที่จะสร้างคุณภาพชีวิตของคนในประเทศนั้นให้ดีขึ้น มีคุณภาพในการจัดสรร ตลอดจนการกระจายทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

ทฤษฎีการพัฒนาชนบท ที่มีอิทธิพลต่อการบริหารงานพัฒนาชนบท ของประเทศต่างๆ ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1950 ถึงทศวรรษที่ 1980 มี 3 ทฤษฎีได้แก่

- (1) ทฤษฎีภาวะทันสมัย (modernization theory)
- (2) ทฤษฎีพึ่งพา (dependency theory)
- (3) ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (basic needs theory)

ซึ่งมีจุดเน้นของการพัฒนาและกระบวนการที่จะบรรลุจุดหมายที่แตกต่างกัน (ปกรณ์ ปริยากร, 2532: 20-29) กล่าวโดยสรุปคือ

ทฤษฎีภาวะทันสมัย เป็นแนวคิดหลัก ในระยะประมาณปี ค.ศ.1940-1960 มีจุดหมายเพื่อการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นแนวคิดทุนนิยม โดยการพัฒนาอุตสาหกรรมและการจัดโครงสร้างทางการเมือง และการบริหารแบบประเทศประชาธิปไตยในแบบตะวันตก การพัฒนาจึงวัดได้จากการเพิ่มขึ้นของรายได้ และการพัฒนาเมือง เพราะเชื่อว่าจะมีผลให้การพัฒนาแพร่กระจายไปสู่ชนบท และภาคเกษตรกรรมในที่สุด รัฐจึงมีบทบาทสูงในการวางแผนและการปฏิบัติเพื่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการลงทุน การถ่ายโอนเทคโนโลยี ความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและการพัฒนาเมือง อันจะมีผลกระจายไปยังภาคเกษตรกรรมและชนบทต่อไป แต่ปรากฏว่าแม้บริการด้านพื้นฐานโดยทั่วไปจะดีขึ้น แต่ความยากจนทั้งในเมืองและชนบทก็ยังคงอยู่ มีการว่างงานมากยิ่งขึ้นและเกิดความไม่ทัดเทียมกันทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเปรียบเทียบระดับบุคคล ชุมชน ภูมิภาค และระดับประเทศที่ร่ำรวย และยากจน

ทฤษฎีพึ่งพา เป็นแนวคิดในช่วงทศวรรษที่ 1960-1970 เป็นแนวคิดโต้แย้งทฤษฎีภาวะทันสมัย และเชื่อว่าประเทศกำลังพัฒนาอุตสาหกรรมต้องพึ่งพาประเทศทุนนิยมทั้งทางด้านทุน เทคโนโลยีการผลิต ผู้เชี่ยวชาญของหน่วยงานช่วยเหลือระหว่างประเทศ การลงทุนจากต่างประเทศ ตลอดจนมีผลผูกพันไปพึ่งพาการศึกษาและวัฒนธรรม ดังนั้นการพัฒนาประเทศ จึงควรมีจุดหมายเพื่อการปฏิรูป จัดระเบียบทางเศรษฐกิจ และสังคมใหม่ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของตน โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และจริยธรรมของประเทศตนเป็นสำคัญ

โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อลดพันธนาการของการพึ่งพา ที่แฝงด้วยความไม่เท่าเทียมกัน การเอาเปรียบกัน เป็นการพึ่งพาห้วงกัน (interdependence) พัฒนา ไปสู่การพึ่งตนเอง (self-reliance) ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และประเทศ

ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน จากความล้มเหลวของการพัฒนา ด้วยการสั่งการจากส่วนกลางไปสู่ระดับล่าง ที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการจำเป็นอันแท้จริงของประชาชน ประกอบกับการเติบโตของพลังประชาชน ซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และแนวคิดการเพิ่มพูนศักยภาพของมนุษย์มิให้ตกเป็นทาสวัตถุ แต่ต้องพิจารณาถึงความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ความจำเป็นด้านความมั่นคงปลอดภัย (security needs) ความจำเป็นด้านสวัสดิภาพของชีวิต (welfare needs) ความจำเป็นทางด้านเอกลักษณ์ (identity) ซึ่งมาร์ช เนเฟริน (Marc Neffrin, 1975 อ้างถึงใน ปกรณ์ ปริยากร, 2532: 36) ได้เสนอแนวคิดเบื้องต้น สำหรับการพัฒนาไว้ 5 ด้านคือ

1. ยึดความต้องการและความจำเป็นพื้นฐานเป็นหลัก
2. ยึดการใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีจากภายในประเทศ
3. ยึดหลักการพึ่งตนเอง
4. ยึดความสอดคล้องกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม
5. ยึดการเปลี่ยนแปลงภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก

จุดมุ่งหมาย ของการพัฒนาตามแนวคิดนี้ จึงเป็นการพัฒนาเพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานที่กำหนดขึ้นสำหรับประชาชนในแต่ละชุมชนตามความเป็นจริง โดยใช้ทรัพยากร และเทคโนโลยีภายในประเทศเป็นหลัก

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานของสังคมไทย (2524) เรียกว่า เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) 8 ประการคือ

- 1) ประชาชนในครอบครัวได้กินอาหารถูกสุขลักษณะและเพียงพอกับความ ต้องการของร่างกาย
- 2) ประชาชนในครอบครัวมีที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
- 3) ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต
- 4) ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สิน

- 5) ประชาชนมีการผลิตหรือจัดการอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ
- 6) ครอบครัวสามารถควบคุมช่วงเวลาและจำนวนการมีบุตรได้ตามความต้องการ
- 7) ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาความเป็นอยู่และกำหนดวิถีชีวิตของชุมชนของตน
- 8) ประชาชนมีการพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น

ต่อมานักพัฒนาชนบทได้พยายามหาตัวชี้วัดการพัฒนาศาสนาชนบทขยายไปสู่กรอบแนวคิด ให้กว้างขวาง ครอบคลุมด้านอื่น ๆ มากขึ้น เช่น สีสวรรณ์ นาคทรพและคณะ (2538: 120-138) ได้รายงานสรุปผลการประชุมระดมความคิดเห็นของนักพัฒนาว่า ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท 3 ด้านคือ

1. ด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดย

- (1) การพัฒนาจิตสำนึกของชาวบ้าน เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม
- (2) พัฒนาขีดความสามารถขององค์กรชุมชน ในการแก้ไขปัญหาของ ตนเอง
- (3) ความสามารถของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้ด้วยตนเอง

2. ด้านการพัฒนาอาชีพ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับองค์กรชาวบ้าน ไปจนถึงระดับเครือข่าย โดย

- (1) มีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเอง เลี้ยงตัวอยู่รอดได้และการแบ่งสรรกำไรอย่างยุติธรรม
- (2) มีวิถีการผลิตที่พึงปรารถนา คือเกิดดุลยภาพแก่ชีวิต และระบบนิเวศน์ ให้ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน ลดความเสี่ยง มีการพึ่งพาปัจจัยการผลิต และเทคโนโลยีจากภายนอกอย่างเป็นธรรมและมีระบบการจัดการที่ดี ตั้งแต่กระบวนการผลิ การแปรรูป และการตลาด

3. ด้านความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน การรวมตัวของคนในชุมชน จะมีการรวมตัว 2 ประเภทคือ ประเภทแรก รวมตัวเป็นองค์กรชุมชนเชิงวัฒนธรรม คือปกติ ไม่ได้รวมตัวกัน แต่กลุ่มคนจะรวมตัวกันเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น และมีผลกระทบต่อนักพัฒนา และประเภทที่สอง รวมตัวเป็นองค์กรชุมชนเฉพาะวัตถุประสงค์ มักเกิดขึ้นภายหลังที่นักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้าไปผลักดันให้มีการจัดตั้งขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์

กลุ่มปรับโครงสร้างการเกษตร ถ้าชุมชนใดมีองค์กรชุมชนเชิงวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง จะทำให้การพัฒนาองค์กรชุมชนเฉพาะวัตถุประสงค์เข้มแข็งสำเร็จมาก

นอกจากนี้ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนยังขึ้นอยู่กับ

(1) ความสามารถผสมผสานกิจกรรมกับวัฒนธรรมชุมชน

(2) ประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา

(3) การพัฒนาการเรียนรู้กระบวนการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกและวิธีแก้ปัญหา

(4) การจัดกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมมีกฎระเบียบกติการ่วมกัน

(5) ปัจจัยเกี่ยวกับผู้นำ เช่น จำนวน ความรู้ ทักษะ การยอมรับของสมาชิก

(6) การจัดสรรผลประโยชน์อย่างยุติธรรม

(7) การยอมรับนับถือจากองค์กรภายนอก

(8) ด้านการขยายผล เช่น จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น กิจกรรมหลากหลายมากขึ้น และเมืองที่เกี่ยวข้อมากขึ้น

การพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้มีพระมหากรุณาธิคุณ เสนอทฤษฎีการพัฒนาสังคมชนบทและเกษตรกรไทย(2537) ซึ่งเป็นเสมือนแนวทาง ปฏิบัติ แต่จริงแล้วเป็นทฤษฎีที่สามารถนำไปใช้ได้จริง สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2540) ได้เสนอบทความ “ทฤษฎีใหม่” ว่าด้วยการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มี 3 ชั้น กล่าวโดยสรุปคือ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง เป็นวิธีการปฏิบัติของเกษตรกรรายย่อย มีที่ดินจำนวน แปลงเล็ก (ประมาณ 15 ไร่) ควรแบ่งพื้นที่ดังนี้คือ ทำนา 5 ไร่ ทำไร่/สวน 5 ไร่ ที่อยู่อาศัย และอื่นๆ 2 ไร่ ขุดสระประมาณ 3 ไร่ ลึก 4 เมตร เพื่อจุน้ำประมาณ 19,000 ลบม. เพื่อใช้ในการเกษตร หลักการที่สำคัญ เพื่อการผลิตแบบผสมผสาน หากดำเนินการตามทฤษฎี แล้วเกษตรกรจะเลี้ยง ตัวเองได้อย่างเพียงพอ (self-sufficient) ซึ่งเป็นระดับประหยัด แต่สามารถผลิตข้าว พอกินตลอดปี แต่เนื่องจากการลงทุนขั้นต้นค่อนข้างสูงเกษตรกรจึงต้อง

ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกคือ ทางราชการ มูลนิธิและเอกชน เพราะแหล่งน้ำมีความสำคัญต่อการเกษตร และราชการมีการจัดการระบบแหล่งน้ำอยู่แล้ว

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง เป็นขั้นที่เกษตรกรสามารถผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองได้ แล้วจึงอยู่ในสภาพพัฒนาไปสู่ขั้นการรวมพลังของเกษตรกรในรูปแบบกลุ่มหรือ สหกรณ์ด้านต่างๆ คือ

- (1) การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ซดปราบทาน ฯลฯ)
- (2) การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต)
- (3) การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม)
- (4) สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้)
- (5) การศึกษา (โรงเรียนทุนการศึกษา)
- (6) สังคมและศาสนา

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2540) ได้แสดงความเห็นว่า การรวมกลุ่มกัน ด้านต่างๆ "เป็นสิ่งจำเป็นต่อการต่อสู้แข่งขัน หรือร่วมมือกับโลกภายนอก และสิ่งเหล่านี้แต่ละครัวเรือนไม่สามารถทำได้ตามลำพัง ต้องอาศัยการรวมกลุ่มเป็นสำคัญ เนื่องจากพระองค์ท่านทรงตระหนักว่า การรวมกลุ่มนี้ไม่ใช่ เรื่องที่เกษตรกรรายย่อยผู้ยากจนและมีการศึกษาน้อยจะทำได้โดยง่าย ถึงแม้จะเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นแต่เกษตรกรขาดความรู้และหลักการในการบริหาร และการจัดองค์การ" จึงต้องอาศัย "ความร่วมมือของหน่วยราชการ มูลนิธิ และเอกชน"

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม เมื่อรวมกลุ่มได้เป็นปึกแผ่นก็สามารถพัฒนาไปดำเนินธุรกิจชุมชน โดยติดต่อหรือขอความร่วมมือจากธนาคารและแหล่งพลังงาน (บริษัท น้ำมัน) เพื่อจัดตั้ง โรงสี ร้านสหกรณ์ ช่วยการลงทุน ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทคือ

- (1) เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง ไม่ถูกกดราคา
- (2) ธนาคารกับบริษัทซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกจากเกษตรกรมาสีเอง)
- (3) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคในราคาต่ำ (จากร้านสหกรณ์ ราคาขายส่ง)
- (4) ธนาคารและบริษัทจะสามารถกระจายบุคลากรได้ทั่วประเทศ

ข้อเสนอแนะกลยุทธ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเวียงแหง จากแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตฯต้องปรับบทบาทจากพ่อพระไปเป็นเสมือนสมาชิกชาวอำเภอเวียงแหง ที่เป็นมิตรที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน จะมีความผิดพลาดอย่างมาก ถ้าโครงการเหมืองเวียงแหงสร้างภาพพจน์ ให้ชาวเวียงแหงมีความคาดหวังว่า กฟผ.เปรียบเสมือนผู้ร่ำรวย มีฐานะที่สามารถแจกจ่ายเงินได้มาก ดังเช่น สามารถสนับสนุนเงิน ไม่ว่าจะป็นกรีน ฟ้าป่า เงินสนับสนุนทุนการศึกษา การทำมวลชนสัมพันธ์ ลักษณะดังกล่าว มีจุดดีคือ ทำได้ง่าย พนักงานมีบทบาทเป็นผู้ให้รวดเร็วแต่สิ้นเปลือง ราคาแพง และผู้ได้รับประโยชน์มีจำนวนจำกัด และทำให้ชาวบ้านมีความคาดหวังตลอดเวลาว่า กฟผ.จะเป็นแหล่งเงินที่ต้องขอได้ตลอดเวลา ถ้าไม่ได้ตามความเคยชินก็จะทำให้เกิดความขัดใจหรือกระทบกระเทือนความสัมพันธ์ได้ง่าย นอกจากนี้ ไม่อาจทำให้ประชาชนในชุมชนพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ตัวอย่างเช่น โครงการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ บริการประชาชนสามารถบริการประชาชนได้ประทับใจ แต่สามารถให้บริการประชาชนจำนวนไม่มากนัก มีประชาชนชาวเวียงแหงจำนวนเพียงประมาณร้อยละ 10 เท่านั้นที่เคยรับบริการ หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ของกฟผ.ออกบริการประชาชนครั้งหนึ่ง ต้องใช้งบประมาณทั้งค่ายา และค่าตอบแทนบุคลากรประมาณ 150,000 บาท (บริการประมาณ 3-4วัน) สำหรับการให้ทุนการศึกษา แก่นักเรียนก็มีข้อจำกัดเรื่องปริมาณ เพราะผู้ได้รับทุนการศึกษามีจำนวนจำกัด แต่ประชาชนชาวเวียงแหงโดยทั่วไปมีฐานะยากจน ดังนั้นจึงมีความต้องการทุนการศึกษามาก กฟผ.ไม่อาจจะให้ได้ครบถ้วนทุกคนที่ขาดแคลนได้

ดังนั้น จึงควรมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยอาศัยโครงการพัฒนาชุมชน อย่างยั่งยืน ดังเช่นโครงการ ประเภทเดียวกับโครงการโรงเรียนนาร่องเกษตรครบวงจร ที่ปัจจุบัน กฟผ.ได้สนับสนุนดำเนินการที่โรงเรียนบ้านเวียงแหง ซึ่งเป็นโครงการลักษณะการเกษตรผสมผสาน มีทั้งการเลี้ยงไก่เนื้อ ปลาในบ่อซีเมนต์ และในคูเมืองเก่า ตลอดจนการปลูกผักสำหรับขายให้สหกรณ์และกองทุนอาหารกลางวัน ผลกำไรสามารถแบ่งสำรองเป็นกองทุน โรงเรียน และแบ่งให้เด็ก เพื่อใช้และฝากออมไว้ นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชสมุนไพร การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน อีกด้วย

โครงการเหมืองเวียงแหงควรมีกลยุทธ์ทำให้เป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ชุมชนเวียงแหง ไม่ใช่เป็นองค์กรที่แปลกแยกหรือองค์กรอิสระแยกส่วนจากภายนอก ที่เข้าไปในอำเภอเวียงแหง เพียงเพื่อรับผลประโยชน์

คำว่า **องค์กรชุมชน** เป็นคำที่ฟังดูแล้วเหมือนองค์กรที่รวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนชนบท เพื่อรวมพลังกับเรียกร้องอะไรต่อมิอะไรจากรัฐบาล เป็นองค์กรที่น่ากลัวและน่าจะเป็นปัญหาต่อราชการและหน่วยงานรัฐกิจต่างๆ แต่จริงๆ แล้วองค์กรชุมชนเป็นสถาบันธรรมชาติที่สืบทอดชีวิตของชุมชน ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรมตลอดมา ในประวัติศาสตร์ของชุมชน เป็นการจัดระบบรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อดำเนินการกิจต่างๆ ของชุมชนให้บรรลุเป้าหมายต่างๆ เช่น หมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผลิตเปลี่ยนขอแรงงานกัน กลุ่มรักษาดินน้ำ กลุ่มผู้ปลูกหอม กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ใช้น้ำเหมือง ฯลฯ

ถ้า กฟผ. เป็นนักพัฒนาชนบทก็จะเฉยเมยต่อกระแสการรวมกลุ่ม แบบองค์กรชุมชนไม่ได้อีกต่อไป เพราะเป็นกลยุทธ์ที่ชาวชนบทมีแนวโน้มจะใช้แสวงหาเป็น ทางออกร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชนของตน ดังนั้น กฟผ. จึงควรทำความเข้าใจและสร้างความคิดเห็นหรือทัศนคติที่ถูกต้อง ว่าการรวมกลุ่มโดยธรรมชาติดังกล่าวจะเกิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นกระแสที่ชุมชนจะปรับตัวต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบท

เจ้าหน้าที่ กฟผ. จึงควรศึกษาว่าพัฒนาการองค์กรชุมชนสร้างและเกิดได้ อย่างไร องค์กรชุมชนมีหลากหลายรูปแบบ หลากหลายภารกิจ และการธำรงรักษา และความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนจะมีกระบวนการ ขึ้นตอนอย่างไร

กฟผ. ต้องตั้งหลักปรับท่าทีอย่างจริงจังว่า มีจุดมุ่งหมายต้องการพัฒนาอำเภอเวียงแหงไปพร้อมกันกับการพัฒนาเมืองเวียงแหง เจ้าหน้าที่กฟผ. จึงต้องเป็นผู้มีความจริงใจและศรัทธา รักถิ่นฐานและคิดให้เหมือนกับชาวท้องถิ่น คิดว่าต้องการให้ชุมชนตนเองเจริญ การพัฒนาอำเภอเวียงแหงหมายถึงการ พัฒนาคุณภาพชีวิตที่สมดุลทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นเมื่อมีหรือมีแนวโน้มว่า กิจการของโครงการเหมืองเวียงแหงจะก่อให้เกิดผลเสียต่อคุณภาพชีวิตของชาวเวียงแหง จะต้องรีบป้องกันและแก้ไขโดยทันทั่วทั้งที่ แม้ว่าความเสียหายอาจจะเล็กน้อย โดยมีทัศนคติหรือความรู้สึกว่าเป็นเสมือนสมาชิกชุมชนเวียงแหงแท้จริง ที่มีความรักท้องถิ่นของตน

ในปัจจุบัน แนวคิด **ท้องถิ่นนิยม** และ **การจัดตั้งองค์กรชุมชน** เป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กฟผ. จึงควรศึกษา และสนใจในการมีส่วนร่วมและทำให้พนักงานในโครงการเหมืองเวียงแหง มีส่วนจัดตั้งและมีส่วนร่วมเป็นองค์กรชุมชนเวียงแหง ซึ่งอาจจะมิได้หลากหลายรูปแบบ

กาญจนา แก้วเทพ (2540: 30-31) ได้แบ่งประเภทองค์กรชุมชนตามกิจกรรมของชุมชน ดังนี้

1. Production-related กิจกรรมประเภทนี้จะเกี่ยวข้องกับการผลิต การพัฒนากระบวนการผลิต การเพิ่มผลผลิต การแปรรูปผลผลิต ตลอดจนการสร้างงานให้เกิดขึ้นในชุมชน

2. Livelihood-related ได้แก่ กิจกรรมสวัสดิการ เกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตาย หรือ ความจำเป็นในชีวิตอย่างอื่น ๆ (ค่าเทอม ค่ารักษาพยาบาล ค่าฌาปนกิจ)

3. Control-regulation-related เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดระเบียบควบคุม เช่น กลุ่มรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน เป็นต้น

4. Clan-related เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีของชุมชน เช่น การสร้าง บูรณะวัด การจัดงานบุญผะเหวด

5. Education-related เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับด้านการศึกษาในทุกๆ ด้าน ทั้งแบบในและนอกระบบ เช่น การฝึกอาชีพ การฝึกอบรมอาชีพของกลุ่มชาวบ้าน

องค์กรชุมชน ที่โครงการเหมืองควรเข้าเป็นสมาชิกหรือมีส่วนร่วม หรือมีส่วนเป็นแกนจัดตั้งขึ้นใหม่ อาจทำได้หลากหลาย เช่น กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มพัฒนาแหล่งน้ำ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม กลุ่มพัฒนาอาชีพ กลุ่มเครือข่ายผลิตพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ เพื่อการบริโภค กลุ่มข้าวซ้อมมือ กลุ่มจัดหาผ้าสะอาดเพื่อการบริโภค ฯลฯ

การพัฒนาองค์กรประชาชนว่าควรจะดำเนินการรวมกลุ่มอย่างไร จึงจะยั่งยืน เข้มแข็งและเกิดประโยชน์โดยแท้จริงนั้น โครงการเหมืองเวียงแห่งนี้จะต้องมีเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ และมีความสนใจศึกษาองค์ความรู้เรื่องการพัฒนากลุ่มองค์กรประชาชนอย่างจริงจัง

ขั้นตอนการพัฒนาองค์กรประชาชนในชุมชน

การพัฒนาชุมชน ในปัจจุบัน ต้องพัฒนาอย่างมีระบบพร้อมไปกับการพัฒนาองค์กรชุมชน และมองว่าการพัฒนาชุมชนเป็น กระบวนการ มิใช่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิด ดังนั้นผู้บริหารการพัฒนาจึงควรศึกษาให้เข้าใจขั้นตอนการพัฒนานี้

เพื่อสามารถบริหารจัดการกับกระบวนการดังกล่าวให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน คือความผาสุกของประชาชน

การพัฒนาองค์กรประชาชนในชุมชน มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1. ศึกษาปัญหาจุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชน ตลอดจนขอบเขตปัญหาที่แท้จริง และหาข้อมูลต่างๆ อย่างครบถ้วน

ขั้นที่ 2. ศึกษาหาทางเลือกว่า ควรดำเนินการจัดตั้งองค์กรชุมชนแบบใด กิจกรรมใด โดยประเมินโอกาสความสำเร็จ และข้อจำกัดของชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ฯลฯ และใช้หลักการประชาชนมีส่วนร่วมคิด จากจิตสำนึกร่วมกัน ของชุมชน (community-based programs)

ขั้นที่ 3. ศึกษาแหล่งทุนและการจัดตั้งกองทุนสนับสนุน(แต่มีค่าใช้จ่าย)

ขั้นที่ 4. กิจกรรมต่างๆ จะต้องมีการแบ่งปันหรือจัดสรรผลประโยชน์ ให้สมาชิกอย่างทัดเทียม และเป็นธรรมทางสังคม (equity and social justice) กล่าวคือ เน้นความเสมอภาคในทุกหมู่คน แต่ก็คำนึงถึงหลักการที่ว่าผู้เสียเปรียบทางสังคมควรจะมีโอกาสเป็นกรณีพิเศษกว่าผู้ที่ได้เปรียบทางสังคมอยู่แล้ว

ขั้นที่ 5. มีการบริหารจัดการที่ดี เช่น กระบวนการผลิต การตลาด การส่งเสริมการขาย การประสานงานภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

ขั้นที่ 6. มีการพัฒนาการเรียนรู้ เช่น การส่งเสริมให้สมาชิกของกลุ่มได้ไปศึกษาดูงาน จากองค์กรชุมชนอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จ

ขั้นที่ 7. มีการพัฒนาผู้นำกลุ่ม จากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง หรือการผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำกลุ่ม เพื่อฝึกหัดพัฒนาผู้นำ มิใช่มีผู้นำเพียงไม่กี่คน และผู้นำคนหนึ่งก็เป็นผู้นำกลุ่มหลายองค์กร การพัฒนาผู้นำชุมชนจะทำให้การพัฒนาที่ยั่งยืนสามารถส่งถ่ายองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่อไป ไม่จำกัดอยู่กับคนรุ่นเดียวหรือกลุ่มเดียวหรือคนเดียว

เงื่อนไขเกี่ยวกับบุคลากรโครงการเหมืองเวียงแหง

1. บุคลากรของ กฟผ. ที่ทำงานเกี่ยวกับมวลชนสัมพันธ์ในอำเภอเวียงแหง จะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ มีจิตใจชอบลักษณะงานที่ต้องติดต่อเข้าถึงประชาชนได้

มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง มีมนุษยสัมพันธ์ ชอบวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย จริงใจ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้านอย่างกลมกลืนเป็นกันเอง มีความเคารพนับถือ หรือศรัทธาว่าประชาชนเป็นผู้ที่มีความสามารถคิดด้วยตนเอง ต้องการความเคารพนับถือ เช่นเดียวกัน มีความสามารถในการคิด ตัดสินใจและต้องการพัฒนาชีวิตตน มีความรับผิดชอบ และมีเหตุผล

พนักงาน กฟผ.ที่เข้ามาทำงานกับชุมชน ต้องมีความพร้อมที่จะปรับตัว สู้งานหนัก และพูดคุยติดต่อกับชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ ชยันเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ อย่างครบถ้วน ช่างสังเกต กระทำตัวใกล้ชิดประชาชน เป็นเสมือนญาติ และทำงานในพื้นที่ต่อเนื่อง เป็นเวลานานปี มิใช่ย้ายไปมาเพราะทำให้ไม่สามารถทำงานมวลชนสัมพันธ์ได้อย่างต่อเนื่อง และประการสำคัญคือการทำตนให้เป็น ที่เคารพเชื่อถือ และศรัทธา และเชื่อถือไว้วางใจ กล่าวโดยสรุปผู้ทำงานมวลชนสัมพันธ์ จะต้องเหมาะสมกับงานและวัฒนธรรม (job-fit and culture fit)

2. บุคลากรของกฟผ.ที่ทำงานต่างๆ ในโครงการเหมืองเวียงแหงจะต้องได้รับการอบรมปลูกฝัง ให้คิดว่าตนเป็นสมาชิกถาวรของชุมชนอำเภอเวียงแหง ที่ต้องการให้ชุมชนของตนเองเป็นชุมชนที่น่าอยู่ และผู้พักอาศัยมีคุณภาพชีวิตดีการมีจิตสำนึก เช่นนี้ย่อมอดตลอดเวลา จะเป็นเครื่องกำกับการทำงานของตนให้ต้องระมัดระวัง ความเสียหายอันอาจเกิดหรือมีผลกระทบต่อชุมชน และเมื่อมีความผิดพลาดเสียหายบ้าง ก็จะได้พยายามแก้ไข ปัญหาอย่างรวดเร็ว ไม่ปล่อยปละละเลยจนเกิดผลกระทบต่อชุมชน จนยากต่อการแก้ไข

นอกจากนี้ บุคลากรของกฟผ.ควรจะได้รับ การสนับสนุนให้พักอาศัย ในหมู่บ้านต่างๆ จนกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมากกว่าการพักอาศัย ในพื้นที่เขตโครงการเหมือง เพราะจะก่อให้เกิดการแบ่งแยกโครงการกับชุมชน

การที่บุคลากรของโครงการเหมือง เป็นสมาชิกองค์กรชุมชน จะทำให้เกิด ประโยชน์ทั้งสองทาง คือ ประการแรก รัชชาผลประโยชน์ของชุมชนในฐานะเป็น สมาชิกชุมชนเวียงแหง และในทางกลับกันหากมีข้อผิดพลาดพลั้งเผลอเกิดความเสียหายกระทบกระเทือนชุมชนก็จะสามารถชี้แจงทำความเข้าใจได้และแก้ไขให้ถูกต้อง ตรงจุด เพราะมีเจ้าหน้าที่ของโครงการมีฐานะทั้งสองฐานะและสามารถลดการ เผชิญหน้าที่รุนแรงได้ด้วย

กลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชนเวียงแหง

หากกล่าวโดยสรุปว่า กฟผ.ควรมีความตั้งใจ หรือมีเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาโครงการเวียงแหง ไปพร้อมกับการพัฒนาอำเภอเวียงแหง คือการพัฒนาให้ประชาชนชาวเวียงแหง ทั้งในด้านคุณภาพชีวิต (quality of life) ตามความจำเป็นพื้นฐาน ความสามารถพึ่งตนเอง (self-reliance) และความพอเพียง (self-sufficiency) ในชุมชนเวียงแหงเอง ไม่ต้องพึ่งพาทายนอกจนเกินไป ตลอดจนการรักษาความสมดุลของธรรมชาติไว้ได้

การพัฒนาชุมชนเวียงแหงควรใช้กลยุทธ์ดังต่อไปนี้

1. ให้ความสำคัญแก่ประชาชนในการพัฒนาและเน้นท้องถิ่นนิยม เช่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วม ความเข้มแข็งของชุมชน การรวมกลุ่มพลังประชาชน การดูแลผลประโยชน์ของชุมชนของตนเองโดยชาวท้องถิ่น ตั้งแต่นักการเมืองระดับท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนทั่วไป มิใช่โดยองค์กรภายนอกชุมชน
2. การพัฒนาชุมชน จะต้องเป็นการพัฒนาที่กำหนดนโยบาย /โครงการ ต่างจากชุมชน จากการคิด การรวมกลุ่มและจิตสำนึกความรับผิดชอบของชุมชนเอง (community-based policy/programs) มิใช่กำหนดโดย กฟผ.แบบจากบนลงล่าง (top-down programs)
3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นหัวใจในการพัฒนา เช่น การพัฒนาเด็กและเยาวชน การศึกษา การพัฒนาศักยภาพ หรือการสร้างขีดความสามารถของคนในชุมชน ให้คิดริเริ่มและตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆด้วยตนเองการเรียนรู้จากชุมชนตัวอย่าง อื่นๆ
4. การพัฒนาชุมชน ให้เป็นสังคมใช้ปัญญาแก้ปัญหาชุมชน กล่าวคือ ให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ไม่เป็นเหยื่อขึ้นจากผู้อื่น
5. การพัฒนาโดยมีกลุ่มสตรีมีส่วนร่วมที่สำคัญ
6. เน้นการใช้แรงงานจากชุมชนในการผลิต
7. เน้นการสร้างสวัสดิการให้ชุมชนเพื่อให้ได้รับแบ่งปันผลประโยชน์ ตอบแทนอย่างเท่าเทียมกว้างขวาง
8. ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น การอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

9. มุ่งการพัฒนาแบบดุลยภาพ (balanced development) ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการรักษาสภาพแวดล้อม มุ่งการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

10. มองปัญหาและหาวิธีแก้แบบองค์รวม มิใช่แยกส่วนกันและบูรณาการ (integration) การพัฒนาหลายด้านไปพร้อมกันอย่างครบวงจร มิใช่เป็นโครงการพัฒนา ด้านใดด้านหนึ่งเฉพาะด้านเดียว เช่น การจัดการทรัพยากรการเกษตรลุ่มน้ำ และคุณภาพชีวิตเป็นเรื่องเดียวกัน

11. มีการควบคุมและติดตามผลการปฏิบัติงานตามโครงการต่างๆ โดยองค์กร ชุมชนเวียงแหง และแก้ไขอย่างรวดเร็วทันที ไม่ว่าจะมีปัญหาเล็กน้อย ก็ตาม

12. ความสำเร็จของการพัฒนา ต้องประสานหลายฝ่าย เช่น ข้าราชการ ในหน่วยราชการต่างๆ นักการเมืองระดับท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ .2540. "ภาพรวมการพัฒนาการขององค์กรชุมชน " ในองค์กร ชุมชน

กลไกเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย

ลัยขอนแก่น กรุงเทพฯ: บ.แปลน พรินต์ติ้ง จำกัด

มูลนิธิชัยพัฒนา .2537. *ทฤษฎีใหม่*.15 มีนาคม 2537.

ปกรณัม ปรียากร .2532. *การบริหารการพัฒนาชนบท*. (หน่วยที่ 1) กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ .2544. *การศึกษาผลกระทบของการพัฒนาเมืองถ่านหิน เวียงแหง*

ต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน. รายงานการวิจัยเสนอต่อ การไฟฟ้าฝ่ายผลิต

แห่งประเทศไทย.

สีลาภรณ์ นาคทรพรพ และคณะ .2538. "ข้อสรุปเกี่ยวกับการกำหนดกรอบและ

ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท", *ตัวชี้วัดสำหรับงานพัฒนาชนบท*.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ .2540. " *ทฤษฎีใหม่ ว่าด้วยการพัฒนาของพระบาท*

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เสียงเสียง.